

Nye takter i europeisk forsknings- og innovasjonspolitik: ansvarlig innovasjon

I november i år ble «The Rome Declaration on Responsible Research and Innovation» diskutert på en konferanse i regi av det italienske presidentskapet i EU. Ansvarlig forskning og innovasjon eller «responsible research and innovation» er begreper som har fått stadig større betydning i norsk og europeisk forskningspolitikk. Men hva innebærer det, er det nytt, og hvordan kan og bør norske forskere, bedrifter og forvaltning forholde seg til det?

ELLEN-MARIE FORSBERG,
Høgskolen i Oslo og Akershus
ellenmarie.forsberg@afi.hioa.no

Responsible Research and Innovation, ofte bare kalt RRI, har blitt et viktig begrep i europeisk forskningspolicy. Det er lansert som et tverrgående tema i EUs forsknings- og innovasjonsprogram Horizon 2020 og innebærer økte forventninger til at naturvitenskapelige og teknologiske forskningsprosjekter skal inkludere aktiviteter knyttet til RRI. Men hva består RRI i?

Hva er RRI?

Begrepet om ansvarlig innovasjon oppsto i akademiske miljøer for om lag 10 år siden. Gjennombruddet, både akademisk og politisk, kom imidlertid for bare noen få år siden og er særlig knyttet til filosofen René von Schomberg, ansatt i EU-kommisjonens direktorat for forskning og innovasjon. Han har definert RRI slik:

Responsible Research and Innovation is a transparent, interactive process by which societal actors and innovators become mutually responsive to each other with a view to the (ethical) acceptability, sustainability and societal desirability of the innovation process and its marketable products (in order to allow a proper embedding of scientific and technological advances in our society).

Direktoratet har tatt konseptet i bruk i en praktisk og dialogorientert policyutviklingsprosess fra 2011. Denne prosessen har bl.a. bestått av to større konferanser, samt en avsluttet og en pågående ekspertgruppe om temaet. En videreutvikling av definisjonen fra direktoratets side er:

Responsible Research and Innovation means that societal actors work together during the whole research and innovation process in order to better align both the process and its outcomes, with the values, needs and expectations of European society. RRI is an ambitious challenge for the creation of a research and innovation policy driven by the needs of society and engaging all societal actors via inclusive participatory approaches.

Like viktig som kommisjonens definisjon av RRI er hvordan begrepet presenteres i form av seks «nøkler», spesielt innenfor Horizon 2020-programmet. Sterke samfunnsmessige mål for forskning og innovasjon knyttet til fundamentale demokratiske verdier kommer her til uttrykk:

1. Involvering av offentligheten (public engagement)
2. Likestilling mellom kjønn (gender equality)
3. Vitenskapsopplæring/utdanning (science education)
4. Etikk (ethics)
5. Åpen vitenskap (open science)
6. Fellesskapsstyring (governance)

Samtidig har begrepet ansvarlig innovasjon blitt utviklet utenfor en spesifikk EU-kontekst, spesielt av de tre britiske forskerne Richard Owen, Jack Stilgoe og

Phil Macnaghten, som definerer RRI som «a collective commitment of care for the future through responsive stewardship of science and innovation in the present. This is a process said to require that innovation be: a. Anticipatory; b. Reflective; c. Deliberative; d. Responsive».

Ansvarlig innovasjon i Norge er mest utviklet i Norges forskningsråds store programmer for bioteknologi, nanoteknologi og IKT samt i programmet for juridiske, etiske og samfunnsmessige sider ved ny teknologi (ELSA-programmet). I teknologiprogrammene har RRI-perspektiver gjerne kommet til uttrykk gjennom utlysninger for såkalt integrerte prosjekter, der samfunnsvitere og humanister er del av naturvitenskapelige og teknologiske prosjekter. I de integrerte prosjektene ligger en innebygd refleksiv komponent, og fokuset har ikke bare vært på forskningsinnhold, men også på forskningsprosess og stakeholderinvolvering. Dette er imidlertid en utvikling som startet før «ansvarlig innovasjon» ble et nøkkelord. Dette reiser spørsmålet om hvorvidt ansvarlig innovasjon egentlig er noe nytt.

Er det nytt?

RRI og ansvarlig innovasjon er en forlengelse av tidligere satsinger, spesielt forskning på etiske, juridiske og samfunnsmessige aspekter av ny teknologi (ELSA- →

“RRI har et spesifikt fokus på ansvar, et begrep som peker på aktørers rolle og ikke bare på å avgjøre hva som er riktig og galt eller samfunnsmessig akseptabelt”

forskning). I tillegg bygger RRI på forskningsetikk og deltagende teknologivurdering, og en del av tankegodset er hentet fra fagspesialiteten Science and Technology Studies (STS). De seks nøkklene fremmet av Europakommisjonen representerer på tilsvarende vis en forlenget av satsingsområder som har vært prioritert i programmet Science and Society (6. rammeprogram) og Science in Society (7. rammeprogram).

“Å utvikle nye læringsorienterte nettverk mellom naturvitere, teknologer, samfunnsforskere, humanister og samfunnsmessige interesseorganisasjoner blir da viktig”

Slik sett er RRI mer en reorganisering av eksisterende initiativer enn noe fundamentalt nytt. Samtidig skiller denne reorganiseringen seg fra hvordan ELSA-forskningen tidligere var organisert. RRI har et spesifikt fokus på *ansvar*, et begrep som peker på aktørers rolle og ikke bare på å avgjøre hva som er riktig og galt eller samfunnsmessig akseptabelt. Dette knytter an til samfunnsansvar generelt. I begrepet ansvarlig innovasjon kommer dessuten innovasjonssiden tydeligere frem enn den har gjort i rammen av ELSA og teknologivurdering med sin vekt særlig på ny teknologi. Dette gjør at RRI spenner over flere aktiviteter og har en bredere målgruppe som inkluderer innovatører, entreprenører og industri.

Fokuset på innovasjon gjør at innovasjonsforskningen kan spille en større rolle i RRI. Innovasjonsbegrepet åpner også for kobling mot andre populære begreper som *åpen innovasjon* og *sosial innovasjon*. En grunn til at begrepet om ansvarlig forskning og innovasjon har fått så sterk utbredelse er nok nettopp at begrepet knytter an til et sterkt innovasjonsfokus i Europa. Grunnlaget for dette er ikke minst Lisboa-agendaen fra 2000 som uttrykker at Europa skal være den største kunnskapsbaserte økonomien i verden, med innovasjon som sentralt mål og verktøy.

Hvordan kan og bør man forholde seg til RRI?

Dette har fått kritikere til å hevde at RRI er en måte å involvere alle potensielt kritiske røster i samhandlingsprosesser på, der diskusjoner om nødvendigheten av innovasjon ikke har en plass og der man gjøres delansvarlig for en innovasjons-

agenda der det kun er rom for å forhandle om små justeringer. Det er viktig å vurdere slike synspunkter, men det er på ingen måte utelukket at slik innovasjonskritikk også kan fremmes innenfor RRI. Spesielt i de mer filosofiske tilnærmingene til RRI, som i høy grad er levende også i Europa-kommisjonen og i andre organisasjoner, er verdibasert refleksjon over målsettingene med innovasjon en integrert komponent. I siste instans er det opp til

de som er engasjert i RRI, å gjøre dette til et instrument som fungerer så godt som mulig for å få en ønsket samfunnsutvikling, der det til enhver tid må diskuteres nettopp hva dette skal være.

Mange ser RRI som et uttrykk for at forholdet mellom vitenskap og samfunn er i endring, der verdiene om forskningens frihet og *excellence* erstattes med samfunnsrelevans. Det er delte – og sterke – meninger om hvorvidt dette er heldig, og det er viktige bekymringer med hensyn til om dette fører til lavere kvalitet i forskning og lavere tempo i innovasjon. Det er kortsiktige økonomiske incentiver til å tilpasse seg et RRI-paradigme. Men i tillegg til dette vil RRI-tilhengere hevde at om naturvitere og teknologer, og også samfunnsvitere og humanister, tilpasser seg RRI-tankegangen, vil dette skape mer samfunnsmessig støtte og tillit til forsk-

ningen på lang sikt. Ingen er tjent med en vitenskapelig og teknologisk utvikling som mister kontakt med befolkningen som skal «ta imot» vitenskapens og teknologiens resultater. Å utvikle nye læringsorienterte nettverk mellom naturvitere, teknologer, samfunnsforskere, humanister og samfunnsmessige interesseorganisasjoner blir da viktig.

For at RRI skal tolkes og videreutvikles på en måte som er akseptabel for en bredere gruppe av berørte parter, er det viktig at disse partene involverer seg i diskusjonen om hvordan forholdet mellom vitenskap, innovasjon og samfunn skal være, og om hvordan RRI bør forstås og operasjonaliseres. Så langt har diskusjonene vært ført av en mindre gruppe europeiske forskere og politikktutformere, stort sett med bakgrunn i humaniora og samfunnsvitenskap. Men RRI-begrepet favner vidt og bør dermed mobilisere en bredere diskusjon om forholdet mellom vitenskap, innovasjon og samfunnsmessige verdier. 🗨️

Les mer:

«The Rome Declaration on Responsible Research and Innovation – Draft»: <http://www.sis-rri-conference.eu/wp-content/uploads/2014/07/RomeDeclaration.pdf>

Von Schomberg, René (2013) «A vision of responsible innovation» in R. Owen, M. Heintz and J Bessant (eds.) *Responsible Innovation: Managing the responsible innovation of science and innovation in society*. (John Wiley: London) pp. 51-74.

European Commission (EC) (2012) *Responsible Research and Innovation: Europe's ability to respond to societal challenges* (last accessed 01.09.2014) http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/responsible-research-and-innovation-leaflet_en.pdf

Stilgoe, J., Owen, R., Macnaghten, P. (2013) «Developing a framework for responsible innovation» *Research Policy* (online first) <http://dx.doi.org/10.1016/j.respol.2013.05.008>.